

Ніна БЛОУС

**АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ
В ШКОЛІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ І.ФРАНКА
В ОПОВІДАННІ "БОРИС ГРАБ"**

У статті розглядаються деякі аспекти вивчення та тлумачення художнього твору, викладені І.Франком в оповіданні "Борис Граб"

Постать І.Франка асоціюється передусім з художньою творчістю, але насправді він діяч багатогранний, котрий прагнув сказати своє слово не лише в літературі, а й у літературознавстві, естетиці, соціології, політиці, релігієзнавстві, історії культури, педагогіці¹. Наразі нас цікавлять його літературознавчі погляди, поєднані з вихованням культурної особистості, із літературною освітою. Цей аспект інтересів І.Франка досліджений недостатньо, проте в сучасній методиці викладання літератури він може мати як наукове, так і практичне значення. Нині є актуальною проблема впровадження літературознавчих знань і методологій у літературну освіту. У свій час І.Франко розумів важливість діалогу науки про літературу з практичними потребами викладання літератури у навчальних закладах. Тому-то і в художній творчості, і в наукових, публіцистичних роботах прагнув викласти власне бачення цієї проблеми. Міркування письменника, які часом трансформувалися в художні образи, заслуговують сьогодні нового прочитання, оскільки мають раціональні зерна, які сучасним педагогам і методистам варто пропонувати на теренах педагогічної творчості². Звернімося до цих міркувань, аби їх освіжити і запропонувати для практичної роботи вчителів-словесників у школі.

Слід пригадати, що І.Франко у своїх працях "Боротьба за реформу середньої школи", "Ученицька бібліотека в Дрогобичі", "Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах" накреслив нову систему літературної освіти учнів, яка будувалася на глибокому розумінні завдань національного виховання молоді, специфіки мистецтва, закономірностей педагогічного процесу. "Література, так як і наука сьогочасна, – заявляє він, – повинна бути робітницею на полі людського поступу"³.

На його думку, в основу шкільної програми потрібно покласти кращі зразки українського

ПЕДАГОГІКА І ДИДАКТИКА

¹ Голберг М. До питання про універсализм Івана Франка // Франкознавчі студії: Збірник наукових праць. – Т. 2. – Дрогобич, 2001. – С. 185 - 204.

² Іванишин П. Національний імператив Івана Франка і методологічні засади освітянських реформ // Іван Франко в школі. – Дрогобич, 2003. – С. 116 - 122.

³ Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 16. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 13.

фольклору, найвизначніші твори нової української літератури, що відзначаються художньою довершеністю, демократичним спрямуванням.

Письменник обстоює таке вивчення художнього твору, яке ґрунтується на принципах наукового аналізу. Коротко ці принципи можна було б сформулювати так: постійна увага до тексту художнього твору, забезпечення емоційності його сприймання, розгляд його з позицій історизму під кутом зору поставлених у ньому проблем, врахування особливостей його форми, художньої манери письменника, вибір таких методів навчання, які забезпечують самостійність учнів у дослідженні ними літературних явищ.

І.Франко рішуче виступав проти спроб підмінювати науковий аналіз художніх творів звичайним граматичним розбором окремих слів і виразів.

Ідейно-естетичні принципи І.Франка, його погляди на завдання вивчення літератури в школі знайшли своє відображення в оповіданні "Борис Граб".

Цей твір уперше надруковано в "Зорі" (1890 р.), а в 1903 р. уведено до збірки "Малий Мирон і інші оповідання", тексти якої мають автобіографічний характер.

Твір має заголовок, що є ім'ям одного з персонажів. Тому увага фіксується на постаті спочатку підлітка, потім юнака-гімназиста – обдарованого незвичайними здібностями, величезною пам'яттю, швидким і ясним розумом, – якого всі вважали "головною оздобою закладу"⁴.

Інший персонаж Міхонський – вчитель математики Перемишльської гімназії, натура, що їй властива тріада А.Теннісона: самознання, самоповага, самоволодіння (див. його баладу "Еноне"), розкриває перед учнем ідею планіметричного та стереометричного сприйняття та етапи розуміння явища мистецтва.

Передусім, художній твір для учнів повинен підбиратися таким чином, щоб він відповідав рівню їх літературного розвитку, віковим особливостям, був доступним для розуміння. Так, книгу з власної бібліотеки – "Одіссею", азбуку людської цивілізації – Міхонський дав почитати Борису лише в п'ятому класі гімназії, коли "дух його доволі зміцнів і привик до методичної праці"⁵.

Далі в оповіданні звертається увага на деякі аспекти роботи над художнім твором. Йдеться про первинне та вторинне прочитання тексту.

Так, вперше Борис "перечитав безсмертну поему одним духом за кілька днів і приніс Міхонському назад книжку з подякою"⁶. Відповідаючи на запитання вчителя, про що прочитав, він розповів зміст поеми, дитячим звичаєм підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, поминаючи побутові картини.

Другий раз він прочитав поему з далеко більшим інтересом – зовсім інший зміст. "Тепер, знаючи її зміст, він читав її помалу", глибше усвідомлював "картини сільського життя", "подорож польовими дорогами серед родючих нив", сільське свято, ігрища на селі, дівчат, що перуть "шмаття на річці", віга,

⁴ Франко І. Борис Граб // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 18. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 179.

⁵ Там само. – С. 182.

⁶ Там само. – С. 183.

життя пастухів тощо. "Живі спомини з власного життя додавали ще більшої свіжості, ясності та виразу"⁷. І таке сприйняття особистісне. Сприйняття твору сполучене з власним життєвим досвідом душі.

Навчаючи свого учня Бориса Граба (після прочитання ним "Одіссеї"), Міхонський говорить: "Читаючи перший раз, ти перебіг немов по одній лінії через її зміст, немов вузенькою стежечкою через поле. Ти любувався лише бігом та закрутами тої стежечки, небагато зважаючи на ціле поле... Читаючи другий раз, ти вже бачив, що ся стежечка – то не головна річ. Ти звернув увагу на ціле поле, на його ґрунт, на те, що на ньому засіяно"⁸.

Твір мистецтва порівнюється з будівлею, з її фундаментом, з архітектонікою, оздобами.

Проте повноцінне усвідомлення змісту твору – це лише початковий етап роботи над ним, який Міхонський називає планіметричним, тобто одновимірним, площинним.

Слід "...пізнати внутрішню структуру, так сказати, механіку твору, потім складники, з яких його скомпоновано, немов його хімію, далі сам процес його творення, його зв'язок з тодішнім часом, що його автор узяв із минувшини, зі своєї сучасності; далі дійдеш до оцінювання самих основних ідей, так сказати, психології його твору"⁹.

А тоді постануть питання. Звідки взявся задум складати такі твори? Чому саме в такій формі? У тисячі запитань, які потребують відповіді, бо твір – явище невичерпне, як і саме життя.

Тому Міхонський пропонував Борису "читати докладні життєписи даних авторів, збірники їх листів, мемуари їх самих та їх сучасників і тим приучував його ... "розуміти всякий твір людського духу на основі того часу й тих живих людських взаємин, яких він був витвором і виразом"¹⁰.

Звертається увага й на те, що метою вивчення будь-якого літературного твору є розвиток самостійного, критичного, творчого мислення учня.

Так, Міхонський власну думку називає "найвищою, найдорожчою здібністю, яку необхідно виробити в процесі вивчення літератури. Відповідно, він застерігає від читання "комедій історії літератури", а пропонує покладатися на особисту оцінку, власне бачення твору: "Старайся насамперед пізнати якнайбільше творів літератури з власного життя, а тоді вже берися й до історії літератури. Я би велів попалити дев'ять десятих частин усіх тих комедій, се попросту деморалізація, а не наука. Вони виробляють цілі генерації тих премудрих людців, що все знають, але поверха, з чужих слів, а про все готові говорити з таким певним видом, немов вони все те бачили, читали й передумали"¹¹.

Крім того, вчитель закликає не шукати шаблонних рішень, універсальної "правдивої відповіді" на питання, а дійти хоч "якоїсь", проте "власної", згідно зі

⁷ Франко І. Борис Граб ... – С. 183.

⁸ Там само. – С. 184.

⁹ Там само. – С. 185.

¹⁰ Там само. – С. 187.

¹¹ Там само. – С. 189.

звісними фактами. Інші будуть мати більше фактів або розумітимуть наші факти не так, як ми, то й відповідь їх буде інша"¹².

Отже, йдеться про життя твору в діахронії. Ще одна заповідь Міхонського "читай не швидко". Іншими словами – багато розмірковуй, думай над прочитанням; адже існує планіметрія, стереометрія, антропологія твору.

І.Франко в оповіданні "Борис Граб" дав розгорнуту програму літературної освіти, що ґрунтується на глибокому пізнанні "техніки твору", на "загальних законах психології сприймання твору", на виробленні власної думки про твір, виробленні художнього смаку.

***Ніна Білоус. Аналіз художественного произведения в школе сквозь призму
взглядов И.Франко в рассказе "Борис Граб"***

*В статье рассматриваются некоторые аспекты изучения и анализа текста,
которые изложены И.Франко в произведении "Борис Граб".*

***Nina Bilous. Work of Literature Analysis in School through the Prism of
I.Franko's Views in his Short Story "Boris Grab"***

*The article highlights some aspects of fiction work study and interpretation
presented in I.Franko's "Borys Grab".*

---

¹² Франко І. Борис Граб ... – С. 186.